

Hacı Bektaş, her konu ve kavramda olduğu gibi bu konuda da **ahlaki öğretisinin temelini Kur'ana dayandırmaktadır**

O Kur'anın ve İslamın Türkmen halk kitlelerine indirgenmiş bir özeti olan **4 kapı ve 40 makamın** da,

dört kapının ilki olan şariat kapısı

nın ilk makamını, dinin temeli olan bu inanç esasına ayırmıştır.

Dört Kapı: Şariat----- Tarikat----- Marifet----Hakikat

Bunun için 4 kapı (şariat, tarikat, marifet ve hakikat) ve 40 makamdan geçmek gerekir. Şariat kapısı, inancın temel bilgilerin aktarıldığı; Tarikat kapısı, ibadetin uygulamalı öğrenildiği aşamalardır. İlk iki kapıdan geçip belli olgunluğa erişen, Marifet ehli sayılır. Bu aşamada, inancın içe ve dışa dönük yönlerinde derinleşir. Hakikat kapısında ise, kişi benliğini aşmış, nefsini yenmiştir.

O şu ayetle “Peygamber Rabbi, tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman etti). Her biri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. **Allah'ın peygamberlerinden hiç biri arasında ayırım yapmayız.** İşittik itaat ettik. Ey Rabbimiz! Affına sığındık! Dönüş sanadır dediler.” (Bakara 2/285)

Formüle ettiği iman kavramını izah ederken, imanın birincisi: Ten (dil) üzere ikincisi: Akıl ve gönül (kalp) üzere, Üçüncüsü: Ne dil ne de gönül üzere olmayan iman şeklindeki tasnifiyle, Hacı Bektaş, kalp ile iman etmemiş olanları “Mutlak kafir”, gönülden iman etmiş olanları “Gerçek mümin”, gönülden iman etmeyip dil ile ikrar edenleri de “Münafık” şeklinde üç guruba ayırarak bu üçüncü gurubun durumunu, Allah'ın şu ayetle ifade ettiğini belirtir: “Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar...” (Nisa 4/145)

Kalp ile iman etmemiş: Mutlak Kafir

Gönülden İman Etmiş: Gerçek Mümin

Gönülden İman etmeyip Dil ile ikrar edenler: Münafık

Dolayısıyla o böyle bir iman tanımlamasıyla da iman bakımından insanları “Kafir” “Mümin” ve “Münafık” şeklinde üç kısma ayırmış gözükmemektedir. Bu sınıflama Kur’anın yapmış olduğu iman sınıflamasıyla uygunluk arz etmenin yanında klasik usul kitaplarındaki iman tanımlama ve çeşitlemesiyle de aynıdır.

Hacı Bektaş, kelamın konusu olan imanın tanımlanması ve iman açısından insanların sınıflanmasını ele almanın yanında kelamın konusunun bir problemi olan “İmanın amelden bir cüz olup olmadığı” meselesini de ele almıştır. O Allah’ın şirk dışında bütün günahları affedeceğini ifade eden “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah’a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.” bu ayetten hareketle “Taata, amel imandan ayrıdır, ve iman taattır. Pes değme taat imana irmez ve hem küfür ma’siyyettir amma değme ma’siyyet küfre irmez” diyerek Kur’ana muvafakat etmenin yanında bu konudaki İslam tarihindeki genel itikadi düşünce çizgisini de devam ettirmektedir. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Haz. Esad Coşan) Seha, Nşr. Ankara, 1971, s.13-14.)

Daha sonra ortaya çıkan bir takım Bektaşî grupları din anlayışını inanç, ihlas, sevgi, samimiyet vb. gibi bir takım kavramlarla soyutlamışlardır. Onlara göre namaz, oruç, hac, zekat vb. gibi ibadetlere gerek yoktur.

Ancak Hacı Bektaş Veli ibadetin İslam dininin vazgeçilmez bir parçası olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Makâlât’ta imanı, ameli ve küfrü ticari kavramlara benzeterek açıklamaktadır: “İmanı” ticaret yapmak için gerekli olan “sermaye”ye, “ameli” yani Allah’ın emirlerini tutmayı “kâr”a, “küfrü” de “iflas”a benzetmektedir.

İman: Sermaye----- Amel: Kar----- Küfür: İflas

Bu benzetmelerden şu sonucu çıkarabiliriz; Nasıl sermayesiz ticaret yapmak mümkün değilse,

imansız da Müslüman olmak mümkün değildir. Ticaret yapmaktan maksat, kâr elde etmektir. O halde imanı elde etmek yeterli olmayıp Allah'ın emirlerini de yerine getirmek lazımdır. Hacı Bektaş-ı Veli soyut bir kavram olan imanı, amel ve ahlakla ilişkilendirerek somut bir hale getirmektedir. O soyut olarak Allah'a inanmayı yeterli görmez bunu amellerle olması gerektiği üzerinde durur. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara, 1971, s.39)

Namaz

Hacı Bektâş Velî Makâlât'ta, dört kapı kırk makam bağlamında şeriat makamlarından bahisle namaza temas eder.

Burada namaz, şeriatın üçüncü makamı olarak zikredilir. O, Makâlât'ta, namaz konusunda şunları söyler: "Pes imdi adam gerek kim suya yaraya ve su gerek, kim abdeste yaraya ve abdest gerek kim namaza yaraya ve namaz gerek kim Çalap Tealâ'ya yaraya." Burada Hacı Bektâş Velî, abdestin susuz olamayacağı gibi, namazın da abdestsiz olamayacağını ve Allah'ın rızasını kazanmanın namazsız mümkün olmadığına vurgu yapıyor.

O, başka yerde ise, insanoğlunun gençlik, ihtiyarlık vs...gibi dönemlerini namaz vakitlerine benzetir şöyle ki; çocukluk hali, sabah namazına; ergenlik hali, öğle namazına; yiğitlik hali, ikindi namazına; kırgınlık hali, akşam namazına ve yaşlılık hali de yatsı namazına benzemektedir.

Hacı Bektaş Veli, insan ömrünü beş vakit namazına benzetmektedir;

1. Sabah namazını -----Çocukluk dönemine,

2. Öğlen namazını ----- Ergenlik dönemine,

3. İkinci namazını ----- Gençlik dönemine,

4. Akşam namazını ----- Yetişkinlik dönemine,

5. Yatsı namazını ----- Yaşlılık dönemine.

Buna göre uyku saatini ölüme ve uyanmayı ise kıyamet gününde yeniden dirilmeye benzetmektedir.

Hacı Bektaş Veli namaz gibi önemli bir ibadeti ısrarla tavsiye eder. Ayrıca ona göre, peygamberimizin isimlerinden olan “Ahmet” ifadesi “namaz”a benzetilmektedir. Elif kıyâma, ha rûku’ya, mim secdeye, dal tahıyyâta benzetilir.

Elif ----- Kıyam

Ha ----- Ruku

Mim ----- Secde

Dal ----- Tahıyyat

O namaz vakitlerinde Allah'ı tespih etmenin gerekliliği üzerinde ısrarla durur: “O halde akşama girdiğinizde ve sabahladığınız vakit Allah'ı tespih ediniz, göklerde ve yerde hamd Onundur. İkinci ve öğle vakitlerinde de Allah'ı tespih edin” ayetini delil getirir. Yine o, tarikatın sekizinci makamında, namazla ilgili olarak “seccade” ve “tespih” gibi maddi unsurlardan da bahseder. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara,1971, s. 8-41)

Bektaşilik için söylenen abdestsiz-namazsızlar düşüncesinin en azından Hacı Bektaş'ın eserlerinde bilimsel bir temelini olmadığını ortaya koymaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin eserlerine baktığımız zaman namaz ve abdest konusunda söylediklerinin bir sünnidenden farklı olmadığını hemen görmekteyiz. Hatta Onun İslamiyet anlayışının daha katı, daha detaycı ve sofistike olduğunu görürsünüz. Örneğin, ***bir kaba şarap koyup ağzını iyice kapatsan denize bıraksan ve o kabın dışını günde bin kez yuysan ve denizde on yıl kalsa yine murdardır, der.***

Yine bir başka örnekle bir kuyuya bir damla şarap damlatılsa o kuyunun suyunu çıkarıp yabana dökseler ve o suyun döküldüğü yerden ot bitip o ottan bir koyun yese takva ehline göre o koyunun eti haramdır. Çünkü haramlığı ve murdarlığı şeytan işi fiili olduğu içindir. Hacı Bektaş takva ehlinin bu zahiri yaklaşımına kıyasla Bektaşilikte iç temizliğin gaye ve esas olduğu hususunu, “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” ayeti bağlamında şöyle izah eder; “Pes vay sana her kim kibir, haset, cimrilik, düşmanlık, tama, öfke, gıybet, kahkaha ve maskaralık içinde; bunlardan başka daha nice türlü şeytan fiili olsa su ile yıkanıp ne kadar arınsa da şöyle bil ki gerçekte arınamaz.

Bu da tasavvuf ta ve Alevi-Bektaşî literatüründe tevhid ilmini, ilm-i ledün, fena ve ilahî aşkı ve bu aşkın vermiş olduğu sarhoşluğunu sembolize eden kavramların Balım Sultandan itibaren alkollü içki olarak algılanır olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ilahi aşk badesi (içki) nin sonradan “alkollü içki” olarak anlaşılır hale geldiğini gören Malatyalı Niyazi Mısırî (ö. 1106/1694), “Şerbetimiz tükenmedi içenleri usanmadı” ifadelerinde olduğu gibi “İçki” kelimesi yerine “şerbet” kelimesini kullanırken bir Alevi muvahhidi olan İstanbullu Hilmi Dede (ö. 1329/1913), de aşağıdaki mısralarıyla alkollü içkinin Alevilikle hiçbir ilgisinin olmadığını ortaya koyar.

Müptelayı müskiratız sanma ey zahit bizi (Ey zahit bizi alkollü içki bağımlısı zannetme)

Bade-i aşk-ı ilâhî ile dolu peymânemiz. (Kadeh olan gönüllerimiz Allah aşkı içkisiyle doludur.)

(Amiran Kurktan Bilgiseven, D.E.A.D. “Türkiyede Sosyal Çözölme Tehlikesi Olarak Alevi-Sünni ayrılığı” , s. 45)

Oruç

Günümüzde ise Hacı Bektaş'ın şekil ve muhtevasını Kur'an ve hadislerle belirlediği bu oruç ibadeti sonradan kurumsallaşan Alevi-Bektaşî tarikat kalıpları çerçevesinde Muharrem (12 gün), Hızır (3-7gün), 48 Perşembe, adak oruçları ve farklı sayılarda tutulan Ramazan orucu (3-9-30 gün) şeklinde ortaya çıkmıştır. (Amiran Kurtkan Bilgiseven, “Türkiye’de Sosyal Çözölme Tehlikesi Olarak Alevi-Sünni Ayrılığı”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İst. 1994, s. 41-42)

Kimi Alevi-Bektaşîler otuz günlük orucu kabul etseler de içlerinden çok nadir de olsa kimileri de beş vakit namazda olduğu gibi Kur'an'da otuz günlük oruçtan bahsedilmediği, bunun Emevi Abbasi Yezidi düşünce tarafından baskı sonucu uygulanan bir gelenek olduğu, asıl orucun on günlük muharrem orucu olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸⁸⁸ Ancak bu, Hacı Bektaş anlayışına uygun düşmez.

Hacı Bektaş şeriat kapısının makamlarını sayarken bunlardan birinin de oruç tutmak olduğunu, bunu da denizli nüshasında yer alan “Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz” (Bakara, 2/183) ayetiyle ifade ettiğini görüyoruz. Fakat Hacı Bektaş, sadece karnı ve cinsel organları korumaktan ibaret olan zahiri şeriat orucunu aşarak namaz ve abdeste olduğu gibi oruca da tasavvufî/Batinî anlamlar yüklemesi, Bektaşiliğin asıl ideal kulluk felsefesini ortaya koymaktadır. Mesela, o halkı “avam” “havas” ve “havassü'l-havas” şeklinde üç guruba ayırarak avamın orucunun; karnı ve cinsel organları orucu bozan şeylerden korumak, havasın orucunun; gözü namahreme bakmaktan, kulağı uygun olmayan sözleri duymaktan ve dili haksız konuşmaktan korumak, havassü'l-havasın orucunun ise (ki peygamber ve evliyaya mahsus oruç) gönlü haktan gayri her şeyden korumak olduğunu belirtir. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara,1971, s. 19)

Sonuç olarak, asli yapısıyla Bektaşilikten uzaklaşıldıkça inanç, ibadet ve dinin diğer ilkelerinde farklı Alevi-Bektaşî anlayışlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Ve bugünkü Alevilik-Bektaşilik asıl

Hacı Bektaş Veli: İman-amel Birlikteliđi

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Cumartesi, 25 Nisan 2020 13:21 - Son Güncelleme Pazar, 27 Mart 2022 00:18

yapısını anlamamanın yolunun da Hacı Bektaş'ı anlamaktan geçmektedir. Çünkü Hacı Bektaş Kur'an'a rağmen yeni bir şey söylememiştir.

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır